

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ИЖТИМОЙ-ҲУҚУҚИЙ ЁРДАМ КЎРСАТИШ МАРКАЗЛАРИГА ЖОЙЛАШТИРИШДАГИ ВАЗИФАЛАРИ

Абдураззоқов Сардор Алишер ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 2-ўқув курси
210-гуруҳ курсанти
Ниматов Шерзод Ниматжонович

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси кафедраси ўқитувчиси
майор

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15654305>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2025
Accepted: 05th June 2025
Published: 13th June 2025

KEYWORDS

ABSTRACT

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг қўйи бўғинидан республика даражасигача самарали фаолиятини йўлга қўйиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда ҳуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш мақсадида бугунги кунда кўплаб ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Жамиятимизда мавжуд ўта ноёб, бетакрор ижтимоий бошқарув идораси бўлган, ҳеч нарса билан солиштириб бўлмайдиган, юз йиллар давомида ривожланиб келаётган ва мустақиллик даврида тубдан янгиланиб, замон талаблари асосида такомиллашиб бораётган маҳалла тизими имкониятларини тўлиқ ишга солиш ва аҳоли фаоллигини ошириш жиноятларнинг олдини олишда, албатта, ўз самарасини беради, ана шу меросдан амалиётда моҳирлик билан фойдаланиш зарур¹.

Вояга етмаганларнинг жиноятларга қўл урганлигига сабаб бўлган омиллар турли хилдир. Улар оила, таълим, жамият ва шахснинг ўзи билан боғлиқ бўлиши мумкин Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев: “Асосий вазифамиз-амиятимизни ислоҳ қилиш ва демократлаштириш, мамлакатимизни модернизация қилиш жараёнларини янги босқичга қаратишдан иборат” номли маърузасида таъкидлаганидек, “бугунги кунгача ички ишлар ва ҳуқуқ тартибот органлари фаолиятини тартибга соладиган қонуннинг йўқлигини ҳам нормал ҳолат, деб бўлмайди. Шунинг учун мазкур органларнинг, биринчи навбатда, қонун устиворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш борасидаги мақоми, фаолият шакли ва усулларини аниқлаштириш ҳамда уларга тузатишлар киритиш зарур” Мамлакатимизда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича комплекс чора-тадбирлар хусусан, аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини

¹ Ниматов Ш. Н. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларининг жамоатчилик билан ҳамкорлигини мувофиқлаштириш фаолиятини такомиллаштириш //siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 8-17.

юксалтириш, бу борада давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ҳамкорлигини такомиллаштириш мақсадида кенг қўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда².

Жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда профилактика инспекторларининг ўрни беқиёс. Хусусан, вояга етмаганлар билан ишлаш — уларнинг ҳуқуқий, ахлоқий ва ижтимоий тарбиясида муҳим аҳамият касб этади. Вояга етмаган шахс ҳуқуқбузарлик содир этган ёки хатарли ижтимоий муҳитда бўлган тақдирда, уни ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам марказига жойлаштириш — профилактика инспектори зиммасидаги асосий вазифалардан биридир. Бугунги кунда жамиятимизда вояга етмаганлар томонидан содир этилаётган ҳуқуқбузарликлар долзарб муаммолардан бирига айланмоқда. Бу муаммо нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, балки ота-оналар, таълим муассасалари ва бутун жамиятни ташвишга солмоқда. Вояга етмаганлар жиноятчилигини ўрганиш, унинг сабабларини таҳлил қилиш ва олдини олиш бўйича самарали чоралар кўриш муҳим вазифадир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 14.03.2017 йилдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги

ПҚ-2833-сон қарорида ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва қонунчиликни такомиллаштириш чораларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш орқали ҳуқуқбузарликларнинг, айниқса вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида олдини олиш ҳамда уларга чек қўйиш, шунингдек уларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш, таҳлил қилиш ва бартараф этиш бўйича чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш вазифа сифатида кўрсатиб ўтилган.

2024 йилнинг 28 февраль кuni Ўзбекистон Республикаси Олий мажлиси Сенатида Мудофаа ва хавфсизлик масалалари қўмитаси мажлисида ИИВнинг 2023 йилда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларнинг профилактикаси борасида тегишли вазирлик ва идоралар билан олиб борган ҳамкорликдаги ишлари юзасидан ахбороти эшитилган. Ушбу ахборотда 2023 йилда ёшлар ва вояга етмаганлар ўртасида содир этилган жиноятлар

2022 йилга нисбатан 5,3 фоизга ортганлиги, вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятларнинг сони айрим ҳудудларда юқориликча қолаётганлиги қайд этилган. Мамлакатимизда вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва қонунбузилишларнинг олдини олиш, уларда бундай ҳолатларга нисбатан муросасиз муносабатда бўлишда, психологик муҳитни янада яхшилаш ва барқарорлаштириш, вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини янгича ёндашувлар асосида такомиллаштириш, уларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар назоратсиз ва қаровисиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган, давлат ва жамоатчилик ёрдамига муҳтож бўлган вояга етмаганлар яъни қаровисиз болалар билан ишлаш бўйича фаолиятни самарали ташкил этишда Вояга етмаганларни ижтимоий ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари алоҳида аҳамият касб этади. Мазкур марказлар ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Вазирлар

² Ниматов Ш. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларининг жамоатчилик билан ҳамкорлигининг ташкилий асослари // Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 22. – С. 43-52.

Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, ички ишлар вазирининг буйруқлари, фармойишлари ва кўрсатмаларига, шунингдек, Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари тўғрисида Низомга амал қилиб, ички ишлар органларининг вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик, қаровсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ҳамда вояга етмаганларни қабул қилиш, вақтинча сақлаш, уларнинг ижтимоий мослашуви ва реабилитациясини амалга оширувчи махсус бўлинмаси ҳисобланади³.

Қонунчилигимизда Вояга етмаган — ўн саккиз ёшга тўлмаган шахс; Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси — вояга етмаганларнинг назоратсизлиги, қаровсизлигига, улар томонидан ҳуқуқбузарликлар ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этилишига имкон берадиган сабаблар ва шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилган, яқка тартибдаги профилактика иши билан биргаликда амалга ошириладиган ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий ва бошқа чора-тадбирлар тизими;

Ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволда бўлган вояга етмаган — вояга етмаганнинг назоратсизлиги ёки қаровсизлиги оқибатида унинг ҳаёти ёки соғлиғи учун хавф туғдирадиган ёхуд уни таъминлаш, тарбиялаш ва унга таълим бериш талабларига жавоб бермайдиган шароитда бўлган ёхуд ҳуқуқбузарлик ёки бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар содир этаётган вояга етмаган;

Профилактика инспекторининг вояга етмаганлар билан ишлаш фаолиятининг ҳуқуқий асослари сифатида Ўзбекистон Республикасининг қуйидаги ҳуқуқий ҳужжатлари асосида амалга оширилади:

- "Вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссиялар тўғрисида"ги Низом
- "Вояга етмаганлар ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонун

Ички ишлар органларининг вояга етмаганлар билан ишлаш бўйича йўриқномалари ҳисобланади. Ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам марказлари вояга етмаганларга психо-эмоционал қўллаб-қувватлаш, ҳуқуқий маслаҳат, таълим ва тарбия билан таъминлаш, жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликдан ҳимоя қилиш каби хизматларни тақдим этади. Марказлар кўп ҳолларда маҳаллий ҳокимият, вилоят болалар комиссиялари, ИИО, ННТ ва соғлиқни сақлаш муассасалари билан ҳамкорликда фаолият юритади. Профилактика инспекторининг вояга етмаганни марказга жойлаштириш жараёни ҳолатни аниқлаш ва баҳолашда оилавий муҳит, таълим ҳолати, психологик ҳолати ва ҳуқуқбузарлик таҳдиди бўйича маълумот тўплайди, вояга етмаганнинг шахсияти ва ҳолати ҳақида маълумотнома ҳуқуқбузарлик ҳолати бўйича далиллар (агар мавжуд бўлса) ота-онанинг ёки васийнинг розилиги ёки муносабати бўйича ҳужжатлар расмийлаштиради. Шунингдек профилактика инспектори ижтимоий шерик ташкилотлар билан келишув сифатида вояга етмаганлар ишлари бўйича комиссия билан мувофиқлашув, психолог, педагог ва шифокор хулосалари бўйича биргаликда ишларни амалга оширади. Комиссия ёки масъул орган қароридан сўнг, вояга етмаган ижтимоий ёрдам марказига вақтинча (одатда 30 кундан 90 кунгача) жойлаштирилади. Бунда профилактика инспекторларининг марказ билан ҳамкорликдаги вазифалари вояга етмаган билан алоқани сақлаш,

³ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 03.08.2021 йилдаги "Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ВМ 490-сон қарори

мунтазам кузатиб бориш, марказ мутахассисларидан ҳисоботлар олиш, вояга етмаганнинг ҳолати яхшиланганидан сўнг, уни оилага қайтариш ёки бошқа муассасага йўналтириш ҳисобланади. Назоратсиз — ота-она ёки ота-она ўрнини босувчи шахслар томонидан вояга етмаганни таъминлаш, тарбиялаш ва унга таълим бериш бўйича ўз мажбуриятларини бажаришдан бўйин товлаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик оқибатида хулқ-атвори назоратсиз қолган вояга етмаган⁴ деб белгилаб қўйилган.⁵ 2024 йил 20 февраль куни президентимиз Шавкат Мирзиёев раислигида ижтимоий ҳимоя соҳасидаги устувор вазифалар юзасидан видеоселектор йиғилишида Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказлари ишини ўзгартириш зарурлиги кўрсатиб ўтилган, мазкур марказларни тарбияси оғир болаларнинг муаммолари билан ишлаб, уларни ижтимоий ҳаётга мослаштириш бўйича комплекс ижтимоий хизмат кўрсатадиган масканга айлантириш лозимлиги қайд этилган. Мутасаддиларга бундай марказларни “Ҳаёт мактаби” сифатида қайта ташкил этиш топширилган.⁶ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 03.08.2021 йилдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМ 490-сон қарорида Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларининг асосий вазифаларидан бири бўлиб вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича яқка тартибдаги профилактика ишларини ташкил этиш белгилаб берилган. Шунга кўра мазкур қарорда 2021 йил 1 сентябрдан эътиборан қаровсиз болалар билан ишлаш тизимида бир нечта тартиб жорий этилиб, унга мувофиқ: вояга етмаган шахснинг қаровсиз қолганлигини аниқлаш ҳамда қаровсиз болаларни марказга қабул қилиш ва вақтинча сақлаш бўйича қуйидаги қоидалар белгилаб қўйилган:

Вояга етмаганлар жиноятчилигини олдини олиш масаласи ҳеч қандай ҳолда кечиктирилмаслиги лозим бўлган долзарб вазифадир. Ҳар бир давлат ва жамият ўз ёшларига керакли таълим, тарбия ва иш фаолияти учун имкониятлар тақдим этиш орқали уларни жиноятчиликка қарши муҳофаза қилиши зарур. Оила, таълим муассасалари, давлат ва жамиятнинг ҳамкорлигида амалга ошириладиган чора-тадбирлар ёшларнинг келажагини ва жамиятнинг барқарорлигини таъминлашга хизмат қилади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ниматов Ш. Н. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларининг жамоатчилик билан ҳамкорлигини мувофиқлаштириш фаолиятини такомиллаштириш // *siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali*. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 8-17.
2. Ниматов Ш. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларининг жамоатчилик билан ҳамкорлигининг ташкилий асослари // *Академические исследования в современной науке*. – 2024. – Т. 3. – №. 22. – С. 43-52.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 йилдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон қонун

⁵ Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 йилдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги 263-сон қонуни.

⁶ https://uza.uz/uz/posts/voyaga-etmaganlarga-izhtimoiy-huquqiy-yordam-korsatish-markazlari-hayot-maktabi-sifatida-qayta-tashkil-etiladi_569627?ysclid=m874eny2tk650019363

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 03.08.2021 йилдаги “Вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМ 490-сон қарори
4. Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 йилдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-263-сон қонун
5. Ўзбекистон Республикасининг 29.09.2010 йилдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги 263-сон қонуни.
6. https://uza.uz/uz/posts/voyaga-etmaganlarga-izhtimoiy-huquqiy-yordam-korsatish-markazlari-hayot-maktabi-sifatida-qayta-tashkil-tiladi_569627?ysclid=m874eny2tk650019363

